

ÂLÛSÎ'NİN KUR'ÂN'IN İ'CÂZıyla İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Ahmet ÇELİK *

ÖZET

Semavî kitaplar arasında birçok ortak özelliklerin bulunması doğaldır. Bu özelliklerin başında tevhid inancı gelir. Daha sonra insanları dünya ve ahirette mutluluğa götüren ilke ve prensipler yer alır. Ayrıca bu kitaplarda yer alan dil üslûbu ve olayları sunuş biçimi de insan ürünü olan diğer kitaplardan farklıdır. Semavî kitaplar içerisinde Kur'ân'ın üslûp ve belâgatı ise kendisinden önceki kitaplarla kıyaslanmayacak ölçüde bir güzellik ve üstünlük arzeder ki, bunu diğer semavî kitapların hiç birisinde görmek mümkün değildir. Bu çalışmada Kur'ân'ın bu hususiyeti, tefsir bilgini el-Alusi'nin bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, İ'câz, belâgat, üslûb

ABSTRACT

Alusi's view related to the succinctness of the Quran

It is natural that there are so many resemblances among celestial books. The unification faith in God is one of the most important ones of these. Besides, there are the rules and principles which pave the way for happiness in this world and hereafter. From the structural point of view these celestial books are also different from the other worldly books. The Quran, represents a beauty and superiority with its style and rhetoric which is incomparable with the former celestial books. This study aims at illustrating this feature of the Quran from the interpreter el-Alusi's point of view.

Key Words: interpretative, inimitability, eloquence, style.

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

İ'câz Konusuna Genel Bir Bakış

Bilindiği üzere, Allah gönderdiği her peygamberi çeşitli mu'cizelerle desteklemiştir. Bu mu'cizeler, genelde her peygamberin kendi döneminde insanların kafa yorduğu ve dikkatlerini teksif ettikleri alanlarda tecelli etmiştir. Böylelikle Allahu Taâla, insanların ilgisini çekerek, beşerî gücün nerede bitip, ilâhî kudretin nerede başladığını daha iyi anlamalarını dilemiş olabilir. Meselâ Hz. Musa (a.s.) döneminde büyüclük çok ileri bir seviyeydi. Bu yüzden Hz. Musa'ya dönemindeki sihirbazların büyülerini çürüten mu'cize verilmiş, sihirbazlar bu harikulâde olay karşısında, Hz. Musa (a.s.)'nın, Allah tarafından gönderildiğine iman etmişlerdir. (7/121) Hz. İsa (a.s.) döneminde ise tıp alanında ve hastalıkların tedavisinde büyük bir gelişme kaydedilmişti. Bu nedenle ona da Allah'ın izniyle ölüleri diriltme ve belki de günümüzde dahi tedavisi mümkün olmayan "abras" (alaca) hastalığını yok etme mu'cizesi verilmişti¹. (3/49)

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde ise insanlar şiir, edebiyat, belâgat yani söz söyleme sanatına fazla ilgi gösteriyorlardı. Arap Edebiyatının günümüze kadar ulaşmış en güzel ürünlerinin verildiği yıllardı. Ümmî olan Araplar, ezber hususunda çok güçlü bir zekâyâ sahiptiler. Bu nedenle birçokşeyi ezbere bilirler, şiirle kendilerini savunur, şiirle kendilerini tanıtır, şöhret sahibi olurlardı. Şiir alanındaki kıyasıya rekabeti, Eyyâmü'l-Arap denilen ve Arapların önemli olaylarını kayıt altına alan eserlerden öğrenmemiz mümkündür².

Araplar, beğendikleri eşsiz şiirleri, Kâbe'nin duvarına asarlardı. Ayrıca her kabilenin gücü ve itibarı, sahip olduğu üstün vasıflı şairleriyle ölçülüyordu. Bu yüzden Hz. Peygamber'e verilen mu'cizenin şiir- edebiyat-belâgatla çok yakın bir ilişkisi olmalıydı ve öyle oldu. Neticede kendisine eşsiz kelimeler Kur'ân gönderildi.

Araplar Kur'ân'ın harika üslûbu karşısında hayretlerini gizleyemeyip Muallakat-ı Seb'a (Yedi Askı) denilen şiirleri Kâbe'nin duvarından indirme zorunda kaldılar. Artık Kur'ân karşısında bu şiirlerin bir değeri olamazdı ve herkes haddini bilmeliydi. Ancak Kur'ân'ı kabul etmek ve onun emirleri altına girmek o dönemdeki Araplar'ın birçoğuna zor geldi ve ona meydan okumaya başladılar. Fakat bütün çaba

¹ el-Curcânî, Abdu'l-Kahir, *Delâilü'l-İcâz fi İlmî'l-Meânî*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s. 297; ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1988, II, 107; Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, 3. baskı, Ensar Neşriyat, İst. 1989, s. 175.

² bkz. et-Tüfî, Süleyman b. Abdi'l-Kavî, *el-İksir fi İlmî't-Tefsîr* (neşr. Abdulkadir Huseyn), Mektebetu'l-Âdâb, 1977, s. 54, 55.

ve gayretlerine rağmen bu kitabın benzerini getirmekten âciz kaldılar ve böylelikle Kur'ân'ın i'câzı yani şüphesiz Allah tarafından geldiği ortaya çıkmış oldu³.

Esasında böyle bir durumda Mekke müşriklerinden beklenen, Hz. Musa (a.s.)'ya iman eden sihirbazlar gibi, onların da Hz. Peygamber'e iman etmeleriydi. Ancak müşrikler, onların gösterdiği erdemliliği gösteremeyip, kin ve hasetlerinden dolayı iman etme başarısını elde edemediler ve daha zor olanı yani savaşı, ölümü ve neticede Allah'ın azabını tercih ettiler. Çünkü sadece Kur'ân'ın edebî üslûbuna vakıf olmak ve onu çok iyi kavramak hidayet için yetmiyordu; bir de onun manasını, kişinin iliklerine kadar hissetmesi ayrıca Allah'ın dilemesi gerekiyordu.

Kur'ân mu'cizesi, diğer peygamberlere verilen mucizeler gibi zamanla yok olan bir mu'cize değildi⁴. Kur'ân müşrik Araplara meydan okuyarak kendisine benzer bir kitap veya on sure veya bir sure getirmelerini istedi. Ancak onlar bunu başaramadılar. İnsanların bundan âciz kalmalarını sadece indığı dönemle sınırlamak eksik bir değerlendirmedir. Her ne kadar tahaddi o dönemin Araplarına karşı yapılmış ise de bu, her dönem için geçerlidir⁵. İşte Kur'ân'ın bu yönü, onun i'câzı (insanları acze düşürmesi, meydan okuması) olarak isimlendirildi⁶.

Kur'ân'ın i'câz yönünü sadece üslûp ve belâgatına hasretmek eksik bir değerlendirme olur. Onun daha birçok i'câz yönü vardır ki bunlar zaman ve teknik ilerledikçe kendini gösterecek ve belki de bir kısım insanlar bu sayede İslâm'ı kabul edecektir. Dolayısıyla her ferdin ondan nasipleneceği bir alan vardır. Meselâ Kur'ân, tarih ve hadiselerle meşgul olanlara ve gaipten haber verdiğini iddia edenlere karşı gaybî haberlerdeki i'câzını gösterir. Sosyal ve siyasal ilimlerle uğraşanlara karşı Kur'ân kendi kudsî düsturlarındaki i'câzını gösterir. İlâhî bilgiler ve kevnî hakikatlerle iştilal eden tabakaya karşı ilâhî hakikatlerindeki i'câzını gösterir ve onun varlığını hissettirir. Ehl-i tarikat ve velâyete karşı Kur'ân, bir deniz gibi daima dalgalanan ve hareket hâlinde olan ayetlerinin esrarındaki i'câzını gösterir⁷.

Kur'ân'a karşı vaki olan bir kısım şüphe ve saldırıların H. II. asırda başladığını

³ el-Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddin, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut, tsz., I, 29.

⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, D.V. Yayınları, Ankara, 1991, s. 162, 163; Yavuz, Yusuf Şevki, *İ'câzu'l-Kur'ân*, D.İ.A. İst. 2000, XXI, 403.

⁵ et-Taberî, İbn Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kurân*, Beyrut, 1988, I, 4; el-Bâkîllanî, Ebu Bekr Muhammed, *İ'câzu'l-Kur'ân*, (neşr.es-Seyyid Ahmed Sakr), Dârul-Meârif, Mısır, tsz., s. 10.

⁶ bkz. Eroğlu, Ali, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân Tarihi Üzerine*, EKEV Yay., Erzurum, 2002, s. 245.

⁷ Sadi Nursi, *Mektûbat*, Envar Neşriyat, İst. 1993, s. 181.

kaynaklardan öğrenmekteyiz. Nitekim bu konuda ilk görüş Yahudi asıllı Lebîd b. el-A'sam'a dayandırılır. O, Tevrat'ın mahlûk olduğu gibi, Kur'ân'ın da mahlûk olduğunu ileri sürmüş, daha sonra yeğeni Tâlût bu düşüncüyü yaymıştır. Kur'ân aleyhinde gelişen bazı görüşler, el-Ca'd b. Dirhem (öl.124/742) tarafından o dönemde gündemde tutulmuş ve bu gibi düşünceler, Kur'ân'da yer alan bazı olayların inkârına kadar götürülmüştür. el-Ca'd b. Dirhem Allah'ın Musa (a.s.) ile konuşmadığını, Yusuf kıssasının bir hikâye olduğunu, bu itibarla Kur'ân'dan sayılamayacağını, Kur'ân'ın dil ve üslûp yönünün mu'ciz olmadığını, insanların bunun bir benzerini, hatta daha güzelini getirebileceklerini iddia etmiştir⁸.

Dolayısıyla İ'câzla ilgili çalışmalar, Kur'ân'a karşı öne sürülen bazı şüphelerden dolayı ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz diğer din mensuplarının ta Hz. Peygamber döneminde Kur'ân'a ve Nübüvvet müessesesine saldırmaları söz konusuydu. Bu belki de normal karşılanabilirdi. Çünkü bu insanların, Hz. Peygamber'in nübüvveti ile ilgili şüpheleri olmasaydı İslâm'ı kabul ederlerdi. Ancak bu gibi saldırıların Müslüman olduklarını iddia edenler tarafından icra edilmesi son derece tehlikeliydi. Dört Râşid Halife döneminde de bu gibi saldırıların çok yaygın olmadığı söylenebilir. Çünkü bu dönemde dinî konularda gelişigüzel konuşmak, fikir beyan etmek sınırlıydı. Ancak hilâfet, Emeviler'den Abbasîler'e geçince, Abbasî halifeleri dinî konular da dahil olmak üzere hemen her mevzuda görüş belirtmenin serbest olması taraftarıydılar. Özellikle de Halife Me'mûn döneminde bireysel hürriyetler daha da gelişti. Ayrıca bu dönemde çokça yapılan tercümelemler de işin içerisine girince Kur'ân'a saldıran, hatta ona muarazaya kalkışan birtakım insanlar ortaya çıkmış oldu. İslâm'a yeni girenlerin bu eleştirilerden etkilenmesi ve Abdülkerim b.Ebu'l-Avcâ, İshâk b. Tâlût, Nu'mân b. Munzir gibi mühlidlerin Kur'ân'ın çelişkiler içeren bir kitap olduğunu iddia etmeleri karşısında İslâm alimleri, öncelikle Kur'ân'ın dil ve edebiyat kurallarına bağlı olarak anlamını ortaya koymaya ve tefsirini yapmaya çalışmışlardır⁹. Ve böylelikle de İ'câz konusu artık hiçbir müfessirin ihmal edemeyeceği konular arasına girmiş olur. Müfessir Âlûsî de önemli bir mevzu olduğu için bu konuya tefsirinde yer vermiştir.

⁸ er-Râfî Mustafa Sâdık, *İ'câzu'l-Kur'ân ve'l-Belâgatü'n-Nebeviyye*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, tsz., s.143,144.

⁹ Na'im el-Hımsî, *Fikretü, İ'câzül-Kurân*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut,1980, s.39;Yavuz, *a.g.mad.*, *DİA.*,XXI; 404.

I-Âlûsî'nin İ'câzla İlgili Görüşleri

Âlûsî çok yönlü bir müfessir ve ilim adamıdır. Tefsiri incelendiğinde de görüleceği üzere rivayetleri kullanma yönündeki başarısına denk bir başarıyı dirayet yönünden de sürdürmüştür, astronomi, tabii ilimler ve felsefeye dair çok geniş malumat vermemekle birlikte; çağındaki bilimsel gelişmelerden büsbütün uzak kalmamış, tefsirinde ye yer bu gibi ilimlere ve fenlere ait bilgiler vermiştir¹⁰. Mesela ilgili ayetlerin yorumlarına bakıldığında Âlûsî'nin, güneş-ay tutulması, ışık, nur ve bunlarla ilgili açıklamalarda bulunduğu görülür. Çünkü ona göre bu gibi konularda kanaat belirtme dine zarar vermez. Ancak yine de bu mevzuda gelen haberlerin sıhhat derecesine ulaşmadığını göz önüne alarak kesin bir sonuç belirtmekten kaçınır¹¹. Dolayısıyla bazı kevnî ayetleri tefsir ederken çekim kanunundan¹², gezegenlerden¹³, yıldızlar arasındaki mesafelerden¹⁴ bahseder ve yaşadığı çağdaki bilgiler ışığında bu konulara ait düşüncelerini açıklar.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Âlûsî'nin üzerinde durduğu konulardan birisi de "Kur'ân'ın İ'câzı" meselesidir ve tesbit edebildiğimiz kadarıyla Âlûsî'nin İ'câzla ilgili görüşleri müstakil olarak çalışılmamıştır¹⁵. Yine bizim araştırmalarımıza göre Âlûsî'nin Kur'ân'ın İ'câzıyla alâkalı müstakil bir eseri de yoktur¹⁶. Biz, boşluğu bir nebze doldurabilmek amacı ile onun İ'câzla ilgili görüşlerini tesbit ederek tefsir usulü araştırmalarına az da olsa bir katkı sağlamayı istedik.

Âlûsî, İ'câzla ilgili görüşlerini tefsirinde dile getirir. Nitekim tefsirinin önsözü ve tahaddi ile ilgili ayetler incelendiğinde –tekrar mahiyetinde de olsa - İ'câz konusunda birçok görüş beyan ettiği görülür. Nitekim o, Kur'ân'ın mu'ciz bir kelâm olduğunda şüphe bulunmadığını, bu konuda delil getirmeye bile ihtiyaç duymadığını, dolayısıyla onun (mu'cizeliği) hakkında dedikodunun yapılamayacağını ve kendisine herhangi bir şüphenin yamanamayacağını, bu konuda öne sürülen şüphelerin bir kapının gıcirtısı veya bir sineğin vızılıtsından öteye geçmeyeceğini önemle vurgulayarak sözlerine

¹⁰ Muhsin Abdulhamid, *el-Âlûsî Müfessiren*, Matbaatu'l-Mearif, Bağdat, 1967, s. 310-313.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. el-Âlûsî, *a.g.e.*, XI, 67- 69.

¹² *a.g.e.*, XXIX, VII.

¹³ *a.g.e.*, XXIX, 8.

¹⁴ *a.g.e.*, XXIX, 9. Âlûsî'nin bu konudaki görüşleri hakkında bkz. Muhsin Abdulhamid, *a.g.e.*, s.310-313; Kirca, Celal, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, Marifet Yay. İst. 1981, s. 252, 253.

¹⁵ Araştırmalarımıza göre Muhsin Abdulhamid, *a.g.e.*, s. 260-272 ve Na'im el-Hımsî, *Fikretü İ'câzî'l-Kurân* adlı eserinde (s. 200-203) Âlûsî'nin bu konudaki görüşlerine çok kısa olarak değinmişlerdir.

¹⁶ el-Âlûsî'nin eserleriyle ilgili bkz. Çelik, Ahmet, *Tasavvufî Tefsir Âlûsî Örneği*, EKEV Yay. Erzurum, 2002.

başlar. Ve hemen sözü Mu'tezileye getirerek bu konuda onlardan gelen görüşlere tefsirinde geniş bir şekilde yer vererek tenkit eder¹⁷.

Alusî, Mu'tezile'nin bir kısmının, Kur'ân'ın i'câzını; sadece ilginç bir nazma, harikulâde bir vezne sahip oluşuna ve Arap belîğlerinin çıkarıp ortaya koyduğu kurallara muhalif oluşuna bağlayan görüşün özellikle iki açıdan tutarsız bulunduğunu belirtir ve onlara şu cevapların verildiğini söyler:

a-"Biz, Kur'ân'ın Arap belâgatçılarının üslûbuna muhalefet ettiğini kabul etmeyiz. Çünkü onun birçok ayeti, Arap şiirinde yer alan vezne uygundur:

Meselâ **ومن تزكى فاتما يتزكى لنفسه** Bu ayet bahr-î hafifdendir¹⁸.

ومن يتق الله يجعل له مخرجا ويرزقه من حيث لا يحتسب Bu ayet mütekârip¹⁹ bahrindendir.²⁰

Dolayısıyla Kur'ân'ın bazı ayetleri şiir veznine uysa da o şiir sayılmaz. O ayetleri getiren de şair sayılmaz. Çünkü şiir, vezin ve kafiyelidir. Halbuki Kur'ân'da böyle bir şey kastedilmemiştir. Zira bazen böyle vezinli ifadeler, daha önce hiç şiir söylememiş insanlardan da sudur edebilir:

Meselâ efendinin hizmetçisine, **أدخل السوق واشتر اللحم واطبخ**

"Çarşıya gir (git), et al ve pişir" ifadesi bunun gibidir²¹.

b- "Biz yukarıdaki muhalefeti kabul etsek bile, Kur'ân'ın, seçkin şairlerin şiirlerine uymasının onun mu'ciz olduğuna delil olacağını kabul edemeyiz. Çünkü böyle bir durumda Museyime'nin saçmaladığı ifadeler de Arap şiiri veznine uygundu"²².

Daha sonra Âlûsî, Câhız'ın " Kur'ân'ın mu'cizeliğinin" onun diğer belâgat vecihlerinin kurallarının ölçemeyeceği biçimde bir belâgata sahip oluşunda yattığını ileri sürdüğünü belirtir ve bu düşüncenin birkaç yönden isabetli bulunmadığını anlatır:

a- "Biz hitabelerin en belîğine, şiirlerin en güzeline bakıp, vezinden sarf-i nazar edip, bunları Kur'ân'ın kısa sureleriyle mukayese ettiğimizde bir benzerlik

¹⁷ el-Âlûsî, a.g.e. I, 27-29.

¹⁸ Arap şiir vezinlerinden on birincisidir. Failâtün /Müstefilun /Failâtun // Failâtün / Müstefilun / Failâtun olmak üzere altı tef'ilesi vardır. Geniş bilgi için bkz. el-Hâşimî,es-Seyyid Ahmed *Mizân'u'z-Zeheb fi Sinâ'ati Ş'iru'l-Arab*,Dâru'l-Beyrûtî li't-Tibâtî ve'n-Neşr, Dimaşk, 1996, s.137.

¹⁹ Arap şiir vezinlerinden on beşincisidir. Feûlun / Feûlun / Feûlun/ Feûlun // Feûlun / Feûlun / Feûlun / Feûlun olmak üzere sekiz tef'ilesi vardır. Geniş bilgi için bkz. el-Hâşimî, a.g.e. s.154.

²⁰ Bu konuda diğer ayetler için bkz. el-Bâkillânî, a.g.e., s. 51-53.

²¹ el-Âlûsî, a.g.e., I, 29.

²² a.g.e., I, 27.

ortaya çıkabilir. Halbuki "mu'cizlik", kendisiyle diğerleri arasında bir benzerliğin olamayacağı bir tanıma ve sınıra varmalıdır",

b- "Kur'ân Arap kelâmının dışında bir şey değildir. Arapların her belîğ konuşanı az da olsa bu tür şeyleri meydana getirme gücüne sahip olabilir ve belkide bir kısmına güç yetiren bütününe de güç yetirebilir. Yani Kur'ân'ın i'câzı sadece belâgatında olsaydı, belâgatta zirveye ulaşan Araplar, az da olsa Kur'ân'ın bir benzerini getirebilirlerdi",

c- "Sahabe Kur'ân cem edildiğinde ondan herhangi bir ayet getiren "beyyine" istemişlerdi. Şayet Kur'ân'ın belâgatı i'câz noktasına ulaşmış olsaydı böyle bir talepte bulunmazlardı. Yani Kur'ân ayetlerindeki icaz adeta konuşur ve diğer üsluplarla kendisi arasındaki fark hemen anlaşılırdı. Bu da gösteriyor ki, lafzılar arasında bir benzerlik söz konusudur",

d- "Her asırda belâgat ve söz ustaları vardır. Onların bu durumu, i'câzı gerektirmediği gibi- böyle bir (sözün) belâgatın zirvesine çıkmış birisinden sudur ettiği düşünülebileceği için- risâlet iddiasında bulunanın doğruluğuna da delâlet etmez"²³.

Görüldüğü gibi Âlûsî'nin, Cahız'a vermeye çalıştığı cevaplardan her biri tartışmaya açık ve izaha muhtaçtır. Evet Cahız'ın belâgata önem verdiği doğrudur. Ancak o, birinci derecede lafzı, ikinci derecede manayı önemsemektedir. Belkide onun böyle bir görüşü savunmasını, o dönemde Arap dilinin ve hatta Kur'ân'ın dil estetiğini inkar edip sadece mana ve hikmete takılanlara karşı bir tepki olarak da düşünmek mümkündür²⁴.

Âlûsî, Kur'ân'ın i'câzını, Kur'ân metninde ihtilafın ve çelişkinin bulunmadığına dayandıran görüşlerin olduğunu belirterek bazı ayetlerden örnekler verir ve sonunda "bunların hepsini kabul etsek de yine de i'câz sayılmaz, çünkü birçok şair ve hatibin sözlerinde bunları görmemiz mümkündür", der. Aynı şekilde Kur'ân'ın akla uygun olduğunu ve dakik (ince) manalar taşıdığını, bundan dolayı mu'ciz olduğunu söyleyenlerin de görüşlerini kabul etmez. Ona göre bu durum, birçok belîğ kişinin eserlerinde de görülebilir, ayrıca dil ve üslûp yönünden mu'ciz olmayan İncil ve Tevrat da bu görüşü nakzeder. Âlûsî, bazıları Kur'ân'ın i'câzını onun "kıdemine", kadim olmasına bağladığını bunun da yanlış olduğunu zira buna göre Allah'ın (c.c.) diğer sıfatlarının da mu'ciz olması gerektiğini hatırlatır. Ayrıca böyle bir düşüncüyü

²³ el-Âlûsî, a.g.e., I, 27, 28.

²⁴ Hacimüftüoğlu, Nasrullah, *Kur'ân'ın Belâgatı ve İ'câzı Üzerine*, EKEV Yay. Erzurum, 2001, s.15.

kabul ettiğimizde asılları itibariyle Tevrât ve İncil'in de mu'ciz olmaları gerekir. Çünkü onlar da Allah(c.c.)'ın kelâmıdır²⁵.

Âlûsî, bazı kişilerin Kur'ân'ın belâgattaki üstünlüğünü ve gaypten haber vermesini önemsemediklerini belirttikten sonra bunun yanlış olduğunu söyleyerek bu düşüncüyü ortaya atanlara şu cevapları verir:

a- "Üslûpta farklılık, birbirlerine meydan okuyan belîğ kimseler arasındadır. İşte bu yüzden onlardan bazıları, Kur'ân'ın üslûbuna karşı çıkamamışlardır. Başkaları da bu dalda yeterli beceriye sahip olmadıkları için bunu fark edememiş ve Kur'ân'ın i'câzını anlayamamışlardır. Dolayısıyla bu gibilerine itibar edilemez. Bu kimselerin âciz olması, i'câzın varlığını kabul etmede bir eksiklik değildir"²⁶.

b- "Bir kısmına güç yetirmek hepsine kadir olma neticesini çıkarmaz. İşte bu yüzden biz, birçok kimsenin, bir iki beyti belîğ bir biçimde ifade etmeye kadir olduğunu görürken aynı ağırlıkta bir hutbe vazetmeye veya bir kaside düzmeye muktedir olmadığını görmekteyiz"²⁷.

c- "Ashab, "Kur'ân, Hz. Peygamber'e Rabî tarafından indirilmiştir. Veya bunun belâgati ve üslûbu gayr-i mu'cizdir" şeklinde bir anlaşmazlığa gitmemişlerdir. Fakat onlar (cem esnasında getirilen ayetlerin) Kur'ân'dan olup olmadığı konusunda (geçici bir) ihtilafa düşmüşlerdir..."²⁸.

d- "Mu'ciz her zamanda galip olan ve zirveye çıkan şey konusunda olur. Ve bu konuda mu'tad olan bir sınır ve ölçü koyulur. Sınırı aşan şey müşahede edildiğinde bunun Allah katından olduğu anlaşılır. Aksi halde bir topluluğun nezdinde o peygamberin mu'cizesi gerçekleşmez ve onlar "şayet kendileri de böyle bir hünere beceriye sahip olsalardı veya bu konuda uzman olsalardı onların da böylesi bir şey getirme imkânına sahip olacaklarını" sanırlardı. Halbuki belâgat o zamanda zirveye ulaşmış ve onların iffihar ve övünç vesilesi olmuş, öyle ki yedi önemli askı, karşıtlarına meydan okumak için Kâbe'nin kapısının üzerine asılmıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onca münakaşaya ve onca ayrılığa ve sonra muhalefete rağmen, o günün insanının âciz kaldığı şeyi getirince, artık hiçbir şek ve şüpheye yer vermeyecek bir biçimde bunun Allah katından olduğu anlaşılmuştur"²⁹.

---

²⁵ el-Âlûsî, a.g.e., I, 28.

²⁶ a.g.e. I, 28.

²⁷ a.g.e. a.y.

²⁸ a.g.e. I, 29.

²⁹ el-Âlûsî, a.g.e.,I, 29.

Âlûsî, bazılarının Kur'ân'ın gaybten haber vermesini mu'cize saymamalarını bir mükâbere (işî yokuşa sürme) olarak değerlendirir. Çünkü ona göre gayp hususunda Kur'ân'da bazı tekrarlar bulunsa da, gaybten haber verme alışlagelen bir şey değildir. Öyle ise gaybten haber vermenin mu'cize olmadığını söylemenin bir anlamı yoktur. Dolayısıyla bunların ileri sürdükleri izahların tümü birkaç yönden batıldır:

a- "Çünkü bir veya iki kez harikulâde halleri elde edememekten, çok kereler böyle bir isabetsizlik neticesi çıkmaz. Dolayısıyla Kur'ân'da gaybî haberlerle ilgili çokça kabul edilen olayların tamamında isabet edilmemiştir, demek doğru değildir",

b- "Müneccimlerin haberlerinin yalan olduğu hususunda hüccet getirmeye gerek yoktur. Sadık olanlarına; husuf, küsuf gibi tekrar tekrar isabet edilenlere gelince, bunların konuyla ilgisi yoktur. Çünkü bunlar, müneccimlik sanatını öğrenenler için alışılmış hesaplar neticesinde söylenmiş sözlerdir. Halbuki Kur'ân'ın gaybî haberleri hiç de böyle değildir. Kâhinlerin haberlerine gelince bu hususta söylenecek söz "sihir" konusundaki söz gibidir".³⁰

c- "Tevratta yer alan gaybî haberler çok kere meydana gelmiş ve böylelikle tahaddî vaki olmuştur. Bu da onu getiren peygamber için bir mu'cize ve doğru bir delildir".³¹

Alusî, Kur'ân'ın mu'cizeliğini daha net olarak gözler önüne sermek ve onun bütün ifade güzelliğini anlatmak için çeşitli görüşler ve düşünceler nakleder. Kur'ân'daki cümle yapısını incelemek için, cümleyi meydana getiren olgular üzerinde durur ve onu beş esasa bağlar:

a-"Yalın harflerin bir araya getirilmesiyle oluşan İsim, fiil ve harf",

b-"Anlamlı bir cümle oluşturmak için, bu kelimelerin bir araya getirilmesi gerekir. Bu, insanların birbiriyle konuşmalarında ve ihtiyaçlarını gidermede kullandıkları bir türdür. Buna nesir adı verilir",

c-"Kelimelerin; mebd'e, makta', medhal ve mahreç olacak şekilde yan yana getirilmesi. Buna manzum denir",

d-"Bu kelimelerle cümle sonunda seci' yapılması. Buna müsecca' adı verilir",

e-"Bu kelimelerle cümle vezinli hale getirilir. Buna, şiir adı verilir. Manzum ifade, karşılıklı konuşma şeklinde olursa hitabet, karşılıklı yazışma şeklinde olursa,

³⁰ a.g.e., a.y.

³¹ a.g.e., I, 31

risâle adını alır. Bunların her birisi için özel nazım şekli vardır. Kur'ân en güzel süslerle giydirilmiş, her türlü düzensizlikten uzak, nazmın bütün güzelliklerini bir arada toplamaktadır. Bunun için Kur'ân'a kelâm denmesi doğru olduğu halde, risâle, hitâbe veya sec' denmesi doğru değildir. Çünkü Kur'ân'la, Kur'ân dışında kullanılan güzel bir üslûp, belîğ olan kişinin kulağına geldiğinde hemen Kur'ân'ın farkı anlaşılır³².

Diğer taraftan Âlûsî "sözü", belâgat açısından beşe ayırır ve Kur'ân'ın bu beş sıfatı kendi içerisinde barındırdığını söyler: Kelâmın (sözün) cinsleri farklı, beyan ilmindeki mertebeleri ise değişiktir. Bu mertebelerden biri, el-beliğ, "rasin" (kolay anlaşılır, sağlam), "cezi"³³ ve buradan da fasihu'l-karibu's-sehl (kolay, yakın, fasih) ve bundan da (el- câri, et-talk, rusl)dür. İşte bütün bunlar övgüye değer üstün kelâmın kısımlarıdır. Bundan dolayı birincisi en âlâsî (üstünü); ikincisi ortası; üçüncüsü de en ednâsî (aşağısı) ve fehme en yakın olanıdır. Âlûsî'ye göre Kur'ân'ın belâgatı bütün bu kısımlardan her birini içine almış ve her türden büyük bir bölümünü ihtiva etmiştir. Böylece bu kısımlar için bu vasıfların intizamıyla büyüklük ve tatlılık sıfatlarını ihtiva eden bir kelâmî (sözle ilgili) metot ortaya çıkmıştır ki, bu büyüklük, tatlılık sıfatları birbirine zıt gibidirler. Bu sebeple her birinin diğerine uzak olmasına rağmen bu iki hususun Kur'ân'da birlikte kullanılması bir üstünlüktür ve kıymetli bir derecedir. Fıtratı selim kişilerle belâgat ilmi hususunda sağlam bilgisi olanlara saklı kalmayacak bir biçimde, bu husus Kur'ân'a mahsustur³⁴.

Âlûsî, i'câzla ilgili yukarıdaki görüşlerine şunları da ilave eder: Kur'ân'ın fesahatı ve belâgatına bağlı olan i'câzı, sadece lafzı ve manasına bağlı olan bir i'câz değildir. Çünkü bu lafızlar, Arapların kullandığı lafızlardır. Nitekim Allah (c.c), "*Arapça bir Kur'ân olarak* (12/ 2), "*Apaçık Arapça bir dille*" (26/ 195) indirdik buyurmuştur. Yine Kur'ân'ın i'câzı, sadece kelimelerin taşıdığı manalarında da değildir. Çünkü bunların pek çoğu "*O, evvelkilerin kitaplarında da vardır*" (26/ 196) ayetinde de buyrulduğu gibi önceki semavî kitaplarda da mevcuttur. Kur'ân'daki ilâhî bilgiler, mebd ve mead ile gaybî haberlerde de değildir. Kur'ân'ın i'câzı, Kur'ân olma

³² el-Âlûsî, a.g.e., I, 31. Kanaatimizce Âlûsî yukarıdaki görüşleri *el-İtkân*'dan almıştır. Zira ifadeler birbirinin aynıdır. krş.es-Suyûtî, Celaluddin, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.,II, 120.

³³ Telaffuz edilişleri kulağa sert gelen lafızların söyleniş keyfiyetidir. bkz. Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İst. 1973, s. 30.

³⁴ el-Âlûsî, a.g.e., I, 30,31. Araştırmamıza göre bu ifade Âlûsî'nin kendi görüşü değildir. Büyük ihtimalle Zerkeşî'nin el-Burhan'ından istifade etmiştir. Zira iki ifade birbirinin aynısıdır. krş. a.g.e., II, 110.

ciyetiyle, Kur'ân'a bağlı da değildir. Kur'ân'ın i'câzı bütün bunların, önceden bilinen ve öğretilen bilgiler dışında husule gelmiş olmasıdır. Gaybten haber vermek; ister Kur'ân nazmiyle, ister başkasıyla, ister Arapça, ister başka bir dille, ister bir ifade ile, ister bir işaretle olsun gaybî haberdır. Şu halde Kur'an hususî bir nazımla inmiştir. Lafız ve manası ise onun bir parçasıdır. Şekillerin değişmesiyle o şeyin yapısı ve ismi değişebilir; fakat onu meydana getiren unsurlar değişmez. Meselâ yüzük, küpe ve gerdanlık buna misal olarak verilebilir. Bunların şekilleri değişmekle; altın, gümüş, demir gibi unsurları değil, sadece isimleri değişmiş olur. Zira muhtelif unsurlardan olsa bile altından, gümüşten, demirden yapılmış yüzüğe, yine yüzük adı verilir. Şayet yüzük, küpe ve gerdanlık altından yapılmışsa, aynı unsurdan olmakla beraber şekilleri değişik olduğu için isimleri değişir³⁵.

Âlûsî tefsirinin önsözünde i'câzla ilgili sözlerini bitirirken netice olarak şunları söyler: "Tefsir bilginleri Kur'ân'ın i'câzını izah hususunda uzun uzadıya söz etmişler ve pek çok tanım ileri sürmüşlerdir. Bunların özü ve kabule şayan olanları yukarıda zikredilmiştir. Ayrıca Kur'ân'ın dinleyenlerin kalplerine alabildiğince güzellik katması, okuyanın kendisini alamaması, defalarca okusa dahi coşkusunun ve sevgisinin artması da yukarıdakilere ilave edilebilir. Dolayısıyla Kur'ân, dünya durdukça devam edecek bir mucizedir. Bu fakirin gönlüne doğan; Kur'ân'ın tümüyle veya kısmıyla hattâ en kısa süresine varıncaya değin nazmı, belâgatı, gaybten haber vermesi, aklın verilerine uygunluğu ve manasının inceliği nazar-ı dikkate alınınca bu açıdan da mu'cizedir. Bunun böyle olduğu tek bir ayette bile görülmektedir. ³⁶ Kur'ân'ın akla uygunluğu ve manasının yüceliğine gelince bu, Allah Taala'nın birliğine ve O'nun tenzih edilmesine, O'na ibadet etmeye çağırmaya, tahlil, tahrim, vaaz, öğretme, el-emrû bi'l-ma'rûf ve'n-nehî ani'l-münker, güzel ahlâka işaret, kötü ahlaktan uzaklaştırma ve her şeyi yerli yerinde kullanma ve benzerleri, Kur'an'ın Allah (c.c.) tarafından gönderildiğine delâlet eden şeylerdir"³⁷.

Ancak Âlûsî'nin belirttiği yukarıdaki i'câz tanımını daha önceki alimlerde de görmek mümkündür.³⁸ Dolayısıyla onun bu konudaki görüşü fazla bir orijinalite arz

³⁵ el-Âlûsî, a.g.e. I, 32,33; Kanaatimizce bu görüş Âlûsî'ye ait değildir. krş. es-Suyûtî, a.g.e. II, 119, 120.

³⁶ a.g.e., I, 31.

³⁷ el-Âlûsî, I, 32. Kanaatimizce bu ifade Âlûsî'nin kendi görüşü değildir. Büyük ihtimalle Zerkeşî'nin *el-Burhan*'ından istifade etmiştir. Zira iki ifade birbirine çok yakındır. krş.,ez-Zerkeşî.,a.g.e., II, 11.

³⁸ el-Bâkîllânî, a.g.e., s. 48. Alimlerin görüşleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. bkz. Yılmaz, Hasan, Demir, Şehmus, Kur'ân'ın İ'câz Yönleriyle İlgili Geleneksel ve Çağdaş Görüşlere Genel Bir Bakış, EKEV

etmemektedir. Kaldı ki Âlûsî'nin, Na'im el-Hımsî'nin de dediği gibi, sarfe hakkındaki düşünceleri bir tarafa bırakılırsa, diğer görüşleri el-İsbahânî (öl.743/1342)'nin görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Ancak şu kadar var ki İsbahânî, sarfe ile nazmı ve belâgatı bir arada toplamıştır ki bu da iki zıt şeydir. Âlûsî sarfeyi kabul etmeyerek böyle bir çelişkiden kurtulmuştur.³⁹ Âlûsî'nin "Bir kısım ayetlerde i'câz kapalı, diğer bir kısmında ise açıktır" sözü "Kadı Ebû Bekr'in " Kur'ân'ın bir kısım ayetlerinde i'câzı kapalı, diğer bir kısmında ise açıktır", sözünün aynısıdır⁴⁰.

II-Âlûsî'nin Tahaddi Merhaleleriyle İlgili Görüşleri

Arap Dilinde "tahaddî" meydan okumak, birisini mübareze ve müsabakaya çağırarak⁴¹ gibi anlamlara gelir. Ancak kavram bu şekliyle Kur'ân'da yer almamaktadır.

Kur'ân'ın belirttiğine göre Hz. Peygamber'i ve dolayısıyla Kur'ân'ı kabul etmek istemeyen kâfirler, istersek biz de bu sözün benzerini getiririz demişlerdi. Bunun üzerine " *Onlara karşı ayetlerimiz okunduğunda duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz...*"(8/31) ayeti nazil oldu. Ayetin nüzul sebebinde şu anlatılır: Nadr b. Hâris Faris'e ticarete giderdi. Yol güzergâhında, Hîre yakınlarında oturan Hıristiyan Araplarla karşılaşırdı ve onların rükû ve secde ettiklerini ve İncil'i okuduklarını görürdü. Mekke'ye gelip Hz. Peygamber'den Kur'ân'ı işitip benzeri şeyleri görünce, "duyduk, istesek onun benzerini biz de söyleriz" dedi⁴². Ancak o ve diğer müşrikler bu iddialarında yalancı çıkmışlardır. Şayet doğru olsalardı sözlerinde durur ve benzerini getirirlerdi. Onların bu gibi iddiaları Kur'ân tarafından cevapsız bırakılmamış "madem öyle diyorsunuz o zaman getirin" denmiştir. Ama onlar buna güç yetirememişlerdir⁴³.

Ayrıca yukarıda mealini verdiğimiz ayet, müşriklerin Kur'ân hakkında büyük bir şüphe içerisinde olduklarını, onun Allah tarafından gönderilmediğini, benzerinin getirilip veya değiştirilebileceğini düşündüklerini haber vermektedir. İşte Kur'ân, kâfirlerin bu ve benzeri istekleri karşısında, onun değiştirilemeyeceğini anlatmak için

Akademi Dergisi, Ankara, 2004, sayı, 18, s. 49 vd.

³⁹ Na'im el-Hımsî, a.g.e., 201.

⁴⁰ Kadı Ebu Bekr 'in görüşü için bkz. es-Suyûfî, a.g.e. II, 119.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz. XIV, 168.

⁴² Bkz. et-Taberî, a.g.e., VI, 231. krş. el-Hâlidî, Salah Abdulfettâh, *el-Beyân fi l'câzi'l-Kur'ân*, 3. baskı, Dâru Ammar, Ammân, 1992, s. 62, 63.

⁴³ el-Bâkillanî, a.g.e., s. 43.

onlara meydan okumuş ve benzerinin getirilmesini istemiştir. Keza Kur'ân'ın insanlara çeşitli vesilelerle meydan okuması, Allah'a imana ve O'na teslim olmaya bir davet veya icbar olarak telakki edilmelidir. Tahaddi ayetlerinin Mekkî ve Medenî surelere dağılması, meydan okumanın devam ettiğini, dolayısıyla nerede herhangi bir kâfir Kur'ân'ın kaynağına saldırıya kalkışırsa, tahaddiyi karşısında bulacağını bilmelidir⁴⁴. Dolayısıyla bugün Kur'ân'la ilgili çalışma yapan ve Kur'ân'ın ilâhî bir kelâm olduğuna inanmayanlar da bu tahaddinin kapsamında değerlendirilmelidirler. "Eğer bu konuda size cevap veremedilerse, bilinki o (Kur'ân) Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık Müslüman oluyor musunuz". (11/14) Görüldüğü gibi bu ayet insanlara adeta şunu seslenmektedir: Eğer onlar size bu konuda herhangi bir şey getiremezlerse şunu iyi biliniz ki, Kur'ân Allah katından Peygamber'e indirilmiştir. Muhammed onu uydurmamıştır. Öyle ise Allah'tan başka ibadete de müstahak olan yoktur. Bırakın putları. İbadeti sadece O'na has kılın⁴⁵. Genel kanaate göre Kur'ân'da tahaddi (meydan okuma) ile ilgili beş ayet bulunmaktadır.

Bu ayetlerin nüzul sırası kesin rivayetlere dayanmadığından dolayı tefsir bilginleri arasında ihtilâf söz konusu olmuştur. Bu görüş ayrılıklarını dört grupta incelemek mümkündür⁴⁶.

a- Birinci gruba göre önce İsrâ Suresindeki Kur'ân'ın tümünün getirilmesini isteyen 88 nolu ayet; sonra Hûd Suresinde yer alan ve uydurma da olsa on surenin getirilmesini isteyen 13. ayet, daha sonra Yûnus Suresinde bulunan ve tek surenin getirilerek muaraza yapılmasını isteyen 38. ayet ve son olarak da Medenî surelerden olan Bakara'da yer alan ve tek surenin getirilmesini isteyen ayet. Buna göre bu konuda ilk gelen sure İsrâ, sonra Tûr, sonra Hûd, sonra Yûnus ve sonra Bakara'dır⁴⁷. Görüldüğü gibi böyle bir sıralama akla gayet yakındır. Zira zordan kolaya doğru bir diziliş söz konusudur. Hatta Râzî, on sure ile yapılan tahaddinin, mutlaka tek sure ile yapılan meydan okumadan önce olmasının gerekli olduğunu söyler. Ona göre bu tıpkı "Benim yazdığım gibi, on satır yaz..." deyip daha sonra bunu yapmaktan âciz

⁴⁴ el-Hâlidî, a.g.e., s. 65,66.

⁴⁵ et-Taberî, a.g.e., VII, 10; el-Bakillânî, a.g.e., s. 17.

⁴⁶ Daha farklı tertipler için bkz. el-Hımsî, a.g.e., s. 22, 23, 173, 174; Kılıç, Sadık, *Kur'ân Dilindeki Sonsuz Mu'cize*, Gelenek Yay. İst. 2003, s. 97-99.

⁴⁷ er-Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 3. baskı, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, tsz, II, 117, el-Hâlidî, a.g.e., s. 68; Hacimüftüoğlu a.g.e. 83 vd.

olduğu görülünce "Ben, onun gibi olan tek bir satırla yetindim" demesi gibidir⁴⁸. Ancak Reşid Rızâ'nın da belirttiği gibi, surelerin iniş sıralaması buna müsaade etmemektedir. Çünkü bazı kaynaklara göre Yûnus Suresi Hûd Suresinden önce nazil olmuştur⁴⁹.

b- Meşhur kavle göre önce nüzul tertibi itibariyle 50. sırada yer alan İsrâ Suresindeki ayet yani Kur'ân'ın tümünün getirilmesini isteyen genel bir meydan okuma. Bu sureden sonra Yûnus Suresi nazil olmuştur ki, bu da 40, 94, 95 ve 96. ayetler hariç Mekkî bir suredir. Ve burada tek surenin getirilmesi istenmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı uydurduğu iddiaları ortaya atıldı ve bunun üzerine uydurma da olsa on surenin getirilmesini isteyen Hûd ayeti nazil oldu ki, bu da Mekkîdir. Bunlardan sonra yine Mekkî surelerden olan ve nüzul tertibi 76. olan Tûr'un 34. ayeti nazil oldu. Ve tahaddinin son merhalesini oluşturan ve hemen hicretin peşinde nazil olan Bakara suresinde yer alan ve tek surenin getirilmesini isteyen ayet. Buna göre bu konuda ilk gelen ilk sure İsrâ, sonra Yûnus, sonra Hûd, sonra Tûr, sonra Bakara'dır⁵⁰.

c-Tahaddi ayetleri kademeli olarak nazil olmuştur. Buna göre Kur'ân'ın benzerini getirebileceklerini iddia eden Mekke toplumuna yönelik tahaddi ayetleri ve Kur'ân'daki gaybla ilgili konuların gayba delâlet edemeyeceğini iddia eden ve özellikle kıssalarla ilgili şüpheye düşen ehli kitap için meydan okuyan Bakara ayeti. Bu görüşü savunan Reşid Rızâ'dır⁵¹. Ancak az önce de ifade edildiği gibi surelerin iniş sırası göz önüne alındığında böyle bir yoruma gitmek isabetli değildir.

d- Tefsir alimlerinin ortaya atmaya çalıştıkları bu sıralamaların hiç birisi net olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü bu konuda elimizde olan rivayetlerin sıhhat dereceleri tartışmalı olduğu gibi, İslâm alimleri arasında da bir uzlaşma yoktur. Zira bir görüş, Yûnus suresine öncelik verirken, diğeri on sure ile tahaddi eden ayetin daha sonra nazil olduğunu belirtmiştir. Ayrıca herhangi bir ayet indiğinde surelerin tertibi dikkate alınmaksızın önceki veya sonraki bir sureye koyulabilmektedir. Bunun aksini düşünmek de mümkündür. Öyle ise böyle bir nüzul tertibi öne sürmek doğru

⁴⁸ er-Râzî, a.g.e., XVII, 97.

⁴⁹ Reşid Rızâ, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Menâr)*, Dâr'u'l-Menâr, Mısır, 1373, I, 193.

⁵⁰ Bintu'ş-Şâti, *Aişe el-'cazu'l-Beyâni li'l-Kur'ân*, Dâr'u'l-Mearif, Kahire, 1984, s. 67, 68. Âlûsî'nin naklettiğine göre İbn Atıyye Yûnus suresinin Hûd suresinden önce nazil olduğunu söylemiştir. Bkz. el-Âlûsî, a.g.e., XI, 20.

⁵¹ Reşid Rızâ, a.g.e., XII, 32,33.

olmadığı gibi zorunlu da değildir. Çünkü Kur'ân'ın bu konudaki ayetleri belirli bir sıralamaya dayanmamaktadır. Tahaddi ayetleri, müşriklerin Kur'ân'a karşı tutumlarına ve Kur'ân hakkında öne sürdükleri iddialara karşı nazil olmuştur. Diğer bir ifade ile, Kur'ân bazen müşriklere "bir sure, bazen Kur'ân'ın tümünü veya bazen de on sure getirin" demiştir. Bu görüşü Seyyid Kutub'a aittir⁵².

Âlûsî ise tahaddi ayetlerinin müşriklerin Hz. Peygamber'in sözünün benzerini getirebileceklerini iddia etmeleri üzerine nazil olduğunu belirtir. Ayrıca müşriklerin Hz. Peygamber'den diğer peygamberlere verilen hissî mu'cizeler gibi mu'cizeler getirmesini istediklerinde tahaddi ile karşılaştıklarını anlatır. Tesbitlerimize göre –el-Hımsî'nin de dediği gibi⁵³. Âlûsî tahaddi ile ilgili bütün ayetlerin tertibi hakkında bilgi vermemektedir. Âlûsî birçok kişiye göre Hûd, 13. ayetindeki tahaddinin, Yûnus ve Bakara suresindeki tek sure getirilmesini isteyen tahaddi ayetinden önce nazil olduğunu belirten görüşü nakleder ve kendisinin de aynı kanaati paylaştığını, çünkü bir sureyi getiremeyene, on sure getirmesini istemenin mantıksız olacağını düşünür ve burada getirilmesi istenen on surenin de belirli sureler olmadığını, Kur'ân'dan herhangi bir on surenin getirilmesinin yeterli olacağını özellikle belirtir. Bu görüşüyle o, İbn Abbas'a nisbet edilen ve tahaddinin belirli on sure ile istendiğini, bunun da şu andaki Kur'ân'ın tertibine göre ilk on sure olduğuyla ilgili görüşünü kabul etmez. Zira o dönemde Kur'ân'ın ilk on suresi nazil olmamıştır. Kur'ân'da yer alan tahaddi ayetlerinin sıralaması hususunda müfessirler arasında ihtilaf olduğunu Âlûsî de kabul eder⁵⁴.

Kanaatimizce yukarıdaki görüşlerin içerisinde kabule şayan olan yorum –el-Hâlidî'nin de dediği gibi –Seyyid Kutub'un öne sürmüş olduğu görüştür. Zira ortaya atılan yorumlar içerisinde sağlam delile dayanan bir görüş bulunmamaktadır. Bunların tümü genelde içtihadı dayanmaktadır. Ayetlerin dizilişi hususunda yorum ve içtihatla hüküm verilemez⁵⁵. Kaldı ki şu andaki ayet tertibinin tevkifi olup olmadığı hususunda farklı görüşler bulunmakla birlikte tevkifi olduğu hususu alimlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir⁵⁶.

⁵² Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kurân*, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1982, VI,1861, 1862; krş. el-Hâlidî, *a.g.e.* s. 69, 70.

⁵³ el-Hımsî, *a.g.e.*, s. 21.

⁵⁴ el-Âlûsî, *a.g.e.*, XI, 20, 21, krş. el-Hımsî, *a.g.e.*, s. 202.

⁵⁵ el-Hâlidî, *a.g.e.*, s. 70. Bu konuda ayrıca bkz. Muhammed Hasan el-Heyto, *el-Mu'cizetu'l-Kur'âniyye*, Muessetu Risâle, Beyrut, 1989, s. 34.

⁵⁶ Bu konuda bkz. ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-

III- Âlûsî'nin Tahaddi Ayetleri İle ilgili Yorumu

1-"Eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin..." (2/23) ayeti, i'câzla ilgili inen en son ayet olmasına rağmen Kur'ân sıralamasına göre ilk ayettir. Âlûsî de dahil olmak üzere, genelde müfessirler, i'câzla ilgili görüşlerini bu ayeti tefsir ederken dile getirmişlerdir.

Kendisinden önceki birçok müfessir⁵⁷ gibi Âlûsî de bu ayeti, Hz. Peygamber'in risâletinin Allah tarafından olduğunun bir isbatı sayar. Zira Allah (c.c.), bundan önceki ayetlerde tevhid inancını en güzel bir üslûpla beyan edip, pekiştirdikten sonra, onun peşine Peygamber'in nübüvvet müessesesini vurgulamak ve Kur'ân'ın i'câzını beyan etmek üzere bu ayeti göndermiştir. Âlûsî adı geçen ayeti enine boyuna inceler, özellikle üslûp güzellikleri üzerinde durur, cevabını kendisinin verdiği çeşitli sorular sorar: Allah (c.c.), niçin " *Eğer kulumuzun risâleti hakkında bir şüphe içerisinde iseniz*" demedi de (*kulumuza indirdiğimiz Kur'ân hakkında şüphede iseniz*) dedi, şeklinde bir soru sorar ve cevap verir. Ona göre Allah (c.c.), önceki ayetler bağlamında ibadetin önemine vurgu yapıp, şirki reddedince, bunların peşine Kur'ân ayetlerini de şek ve şüphe olmadan kabul etmenin gerekliliğini belirtmiştir⁵⁸.

Âlûsî, ayetteki hitabın kime yönelik olduğu hususu üzerinde de durur ve şunları nakleder:

a-Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre bu hitap kâfirlere yöneliktir.

b-İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre ise Yahudiler "Muhammed'in getirdiği bu şey, vahye benzemiyor, "Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir rayb (şüphe) içindeyiz" dediler ve bu ayet nazil oldu. Ayrıca Âlûsî, adı geçen ayetteki bazı kavramları tahlil eder: Ona göre "reyb" kelimesinin nekre gelmesi, esasında böyle bir şüphenin olmaması gerektiğini, farazî olarak kabul edilse de zayıf olduğunu, bu gibi şüpheleri ortaya atmanın nadir olabileceğini bildirmek içindir. Ayette yer alan "فأتوا" ifadesi, gerçek anlamda emir değildir. Bu tıpkı (...sen de onu güneşi batıdan getir...) (2/258) ayetinde olduğu gibi, onları acze düşürme yani böyle bir şeyi asla yapamayacaklarını ifade etmedir.

Âlûsî "یسورة" ifadesi üzerinde de uzunca durur ve bundan neyin kastedildiğini

Kutubi'l-Arabiyye, Mısır, tsz. I, 346 vd.

⁵⁷ et-Taberî, a.g.e.,I, 165; ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Cârullah *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut, 1995, I, 102.

⁵⁸ el-Âlûsî, a.g.e. I, 193.

açıklamaya çalışır. Ona göre "sure" kelimesinin nekre gelmesi "tenkir" içindir. Yani herhangi bir sure getirin demektir. Ayrıca bu konuda şüphe duymalarından ötürü onları ayıplama ve utandırma da söz konusudur. " من مثله " ifadesi ile de muciz üslûbunda ve belâgatında Kur'ân'ın surelerinden birisine benzeyen veya denk olan bir sure getirin demektir⁵⁹.

Âlûsî, مثله ifadesindeki zamirin nereye raci olduğu hususunu da tartışır. Bu konuda çokça yorum yapıldığını, hatta risaleler yazıldığını ve kendisinin bunlara muttali olma imkânı bulduğunu ve bu görüşlerden bir kısmını "el-Ecvibetu'l-İrâkiyye"⁶⁰ adlı eserinde tartıştığını, fakat bu konuda yapılması gerekenin, bu işi zevk-i selime bırakmak olduğunu, kendi zevkine göre ifadedeki zamirin "abd'e gönderilmesinin daha uygun olacağını belirterek bunun gerekçelerini uzun uzun anlatır⁶¹.

Daha sonra Âlûsî âdetâ işarî tefsir yaparak bu ayetin Ta'limiyye ve Haşviyye fırkalarına işaret ettiğini söyler. Zira bu gruplardan birincisi, Allah (c.c.)'ı tanımanın Peygamber'i bilmekle, ikincisi ise Allah'ı bilmenin ancak Kur'ân ve haberler vasıtasıyla mümkün olabileceğini söylemiştir ki ayet, adeta onlara cevap vermektedir.⁶² Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde bu grupların olmadığı düşünülürse –ki böyledir- böyle bir yorum ancak işarî tefsir olarak değerlendirilebilir⁶³. Ancak Alusî'nin ayete vermeye çalıştığı bu anlamı kendisinden çok önce yaşamış olan Razî'nin tefsirinde de görmemiz mümkündür⁶⁴. Dolayısıyla Alusî, büyük ihtimalle böyle bir görüşü dile getirirken Râzî'nin tefsirinden de istifade etmiştir.

2- "Yoksa onu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sure getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın" (10/38). Kur'ân'ın şu andaki tertibine göre onuncu surede yer alan bu ayet, kimi Kur'ân bilimcilerine göre Hûd Suresinin 13. ayetinin hemen peşine, kimilerine göre de ondan önce nazil olmuştur⁶⁵. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi birinci görüş doğruya daha yakındır. Zira böyle kabul edildiğinde zordan kolaya doğru kademeli olarak bir hafifletme söz konusudur.

Alusî yukarıdaki ayeti tefsir ederken Kur'ân'ın i'câzı ve belâgatı üzerinde durur

⁵⁹ a.g.e.,a.y.

⁶⁰ Âlûsî'nin bu eseri, Bağdat, 1301' de basılmıştır. Geniş bilgi için Bkz. Çelik, a.g.e. s., 6,7.

⁶¹ el-Âlûsî, a.g.e.,I, 194, 195.

⁶² el-Âlûsî, a.g.e.,I, 192.

⁶³ el-Hımsî, a.g.e., s. 202.

⁶⁴ bkz. er-Razî, a.g.e., II, 115.

⁶⁵ el- Âlûsî, a.g.e. XII, 20.

ve konuyu şöyle özetlemeye çalışır: Eğer Kur'ân'ın uydurma olduğunu iddia ediyorsanız, fesahatta, belâgatta Arap dilinde siz de benim gibisiniz ve hatta nazım ve nesirde benden daha fazla tecrübe sahibisiniz, öyle ise benzeri on sure getirin. Veya bu konuda sizden önceki İmruu'l-Kays, Zuheyir ve benzer Arap fasih ve belîğlerinden de yardım alarak Kur'ân'ın sıfatlarına uygun benzer bir sure getirin. Arapça'da bilgi ve beceriniz olmasına rağmen bundan aciz kaldınız ve kendilerine Ukâz fasihleri ve belâgatçıları denen, adlarına kürsüler kurulan, nazım ve nesir savaşları kızışan ve günlerini söz ve şiirde geçiren o zevatın sözlerinde de buna benzer bir şey bulamadınız. Öyle ise bu (kitabın) beşer sözü olmadığına, Allah katından geldiğine iman edin⁶⁶. Bütün bunları anlatan Âlûsî, bu ayetin Kur'ân'ın i'câzına delâlet ettiğini özellikle belirtir. Çünkü Peygamber (s.a.v), Arapların bu konudaki dahilerinden Kur'ân'ın bir suresini getirmelerini istemiş onlar da bunu başaramamışlardır. Şayet böyle bir şey olsaydı bize ulaşırdı. Âlûsî, bazı mülhidler (inançsızlar)in, Arapların tahaddiye cevap verememelerinin bu kitabın kesinlikle Allah katından olduğuna delalet etmeyeceğini, çünkü bir şahısta bulunan bir meziyetin başka bir şahısta olamayacağını iddia ettiklerini, böylelikle de, diğer Araplara verilemeyen fesahat ve belâgat kabiliyetinin Hz. Peygamber'e verilebileceğini öne sürdüklerini anlatır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de "Ben Arapların en fasihiyim, üstelik de Kureyş'liyim" ifadesi de bu iddiayı doğrulamaktadır, dediklerini nakleder ve bu gibi tutarsızlıkları cevaplandırır. Âlûsîye göre, Hz. Peygamber'in fesahatın zirvesinde olduğu doğrudur. Ancak adeta Allah Taalâ, Arap dilini süzmüş, onun kaymağını Peygamber'in lisanına yerleştirmiştir. Dolayısıyla hangi hatip, Hz. Peygamber'e karşı koymaya çalışırsa dizleri üzerine düşer ve hangi söz ustası onunla mübarezeye girişirse eli boş döner. Ancak Peygamber'in sözü Kur'ân'a benzemez ve onun seviyesine çıkamaz. Halbuki eski ve yeni belâgatçıların sözlerinden haberleri olan dil ustaları, bir kişinin sözünün başka birisinin sözüne benzeyip benzemediğini anlarlar. Yani Âlûsî burada demek istiyor ki şayet Kur'ân, Hz. Peygamber'in sözü olsaydı, kendi sözleriyle Kur'ân arasında bir benzerlik olurdu. Böyle bir benzerliğin olmaması Kur'ân'ın Allah tarafından gönderildiğinin delilidir⁶⁷.

3-"Yoksa onu (Kur'ân'ı uydurdu mu diyorlar? De ki "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun

⁶⁶ a.g.e.,X, 118.

⁶⁷ el-Âlûsî, a.g.e., X, 119.

gibi uydurma on sure getirin". (11/13)

Görüldüğü gibi ayet, tahaddiyi içermekte ve uydurma da olsa on surenin getirilmesini istemektedir. Tefsirciler ve bu konuda görüş belirten İslâm alimleri, adı geçen ayetle ilgili birçok tefsir öne sürmüşlerdir. Âlûsî ise ayeti özet olarak şöyle yorumlar: "Eğer Kur'ân'ı benim uydurduğumu iddia ediyorsanız, uydurma da olsa kendinizden, belâgatta Kur'ân seviyesine ulaşabilecek on sure getirin. Çünkü sizler fasih, belîğ Araplarsınız. Sizin, hutbe, şiirle uğraşmanız, nazım, nesir ve önemli işlerinizi ve günlerinizi kayıt altına almanızdan dolayı da bu işin ilke ve prensipleri sizde bulunmaktadır"⁶⁸.

Âlûsî bu ayette yer alan tahaddi üzerinde dururken birçok nakilde bulunur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi müfessirler tahaddi ayetlerinin nüzul tertipleriyle ilgili uzlaşmaya varamadıkları için farklı yorumlara gitme zorunda kalmışlardır. İşte Âlûsî bunları genişçe nakleder. Ayeti tefsir ederken şunları söyler: Allah (c.c.) âdeta müşriklerden şunu istemektedir: "Kur'ânın benzerini getirmeye çalışırken her yaptığınız veya terk ettiğiniz şeylerde size yardım ettiklerini iddia ettiğiniz putlarınızdan mümkün olanlarından yardım isteyiniz. Bir de sizi mutlu edebilmeleri için her sıkıntınızda görüşlerine başvurduğunuz kahinlerinizden yardım isteyiniz". Neticede bu ayetin, Kur'ân'ın bir benzerini Allah'tan başka kimsenin getiremeyeceğine işaret ettiğini ilim ehli belirtmiştir⁶⁹.

4- "*De ki Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler". (17/88)*

Âlûsî önceki ayetlerdeki kadar olmasa da bu ayeti tefsir ederken de yine i'câz konusu üzerinde durur: Meselâ "*Kur'ân'ın bir benzerini getirin*" ifadesi ile ilgili olarak şunları söyler: "Ayette; akılların idrak edemediği mana bütünlüğü, nazımının güzelliği ve belâgatının ulaştığı çok değerli vasıfları haiz bu Kur'ân'ın benzerinin getirilmesi istenmiştir". Âlûsîye göre ayette insanların ve cinlerin özellikle zikredilmesinin sebebi; Kur'ân'ın Allah tarafından olduğunu inkâr edenlerin insan veya cin olmasıdır. Bunların ayette yer alıp meleklerin yer almaması -her ne kadar Peygamber (s.a.v.) meleklerle gönderilmiş ise de-insan ve cinlerin dışındakilerinin Kur'ân'ın benzerini getirebilecekleri anlamı çıkmaz. Zira melekler -hâşâ- böyle bir şeye güçleri yeteceği

⁶⁸ a.g.e., XI, 20.

⁶⁹ a.g.e., XI, 22, 23

düşünülse de- onlar Allah'ın emirlerinin dışına çıkamazlar, dolayısıyla onlar da âcizdirler⁷⁰.

Âlûsî ayetin nüzul sebebi olarak iki rivayet nakleder:

a-Öncekilerden bir grup Ey Muhammed! Getirdiğin bu hak Allah tarafından mıdır? Bize bilgi ver. Zira biz, Tevrat'ta olan insicam ve düzeni bunda göremiyoruz, dediler. Hz. Peygamber ise "Allah'a andolsun ki siz bunun Allah tarafından olduğunu biliyorsunuz, dedi. Onlar ise, biz bunun benzerini sana getiririz dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

b- Kureyş'ten bir grup Hz. Peygamber'e "Biz bu Kur'ân'dan başka garip ve ilginç bir ayet getirdik. Bu itibarla biz, Kur'ân'ın bir benzerini getirebiliriz, dediler bunun üzerine adı geçen ayet nazil oldu⁷¹.

Yukarıda bahse konu olan "meleklerin Kur'ân'ın bir benzerini getirip getiremeyeceği" meselesi Âlûsî'den önceki bilginlerin de üzerinde durduğu bir konudur. Meselâ müfessir Beydâvî (öl.685/1288) bu hususta şöyle bir görüş beyan eder: "Belki de Allah (c.c)'ın melekleri zikretmemesinin sebebi, onların böyle bir şeye güçleri yetse bile bu durum, Kur'ân'ın mu'cize oluşuna halel getirmez. Ayrıca melekler Kur'ân'ı getirmede aracıdırlar"⁷² Ancak İbn Kemâl, müfessir Beydâvî'nin bu düşüncesini kabul etmez ve Kur'ân'ın mutlak anlamda mu'ciz bir kelam olduğunu ve meleklerin de böyle bir şeye güç yetiremeyeceklerini söyler. İbn Kemâl'e göre ayette meleklerin zikredilmemesinin sebebi, onların böyle bir eyleme kalkışmalarının kendilerine yakışmayacağıdır⁷³.

İnsanların cinlerle direkt bir ilişkileri söz konusu olmadığı gibi onların mahiyeti ve kabiliyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Belki de insanların gücü yetmese de, cinlerin böyle bir şeye gücü yetebilir ama biz bunu bilemeyiz. Zira onlar bizim bilemediğimiz ve başaramadığımız birçok garip işlere güç yetirebilmektedirler. Bu konuda Bâkillânî şunları kaydeder: "Cinlerin bu durumunu biz, ancak Allah'ın bildirmesiyle bilebiliriz. Allah (c.c.) da onların böyle bir şeyi yapamayacaklarını bize haber vermektedir. Ayrıca bunu, bir de cinlerin kelâmılarından bize nakledilen ifadelerden onların sözlerinin de Kur'ân'ın fesahatine ulaşmadığını anlayabiliriz. Diğer taraftan belkide Kur'ân'ın böyle bir şeye yer vermesi, o dönemlerde insanların

⁷⁰ el-Âlûsî, a.g.e., XV, 166.

⁷¹ a.g.e., XV, 167.

⁷² el-Beydâvî, a.g.e., I, 711.

⁷³ İbn Kemal Paşa, *Resail-i İbn-i Kemâl*, (onbeşinci risale), Matbaa-ı İkdâm, İst. 1316, I, 133

ve özellikle de bazı şairlerin cinlerden ilham aldıklarını iddia etmelerinden kaynaklandığını da söylemek mümkündür".⁷⁴ Görüldüğü gibi konuyla ilgili yukarıda naklettiğimiz tartışmalar, konuyu tam manasıyla aydınlatamamaktadır ve aydınlatması da mümkün değildir.

5- "Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun gibi bir söz getirsinler" (52/34)

Âlûsî " مثله " ifadesini yorumlarken," nazım ve mana yönünden Kur'ân'ın müstakil olarak tek başına taşıdığı sıfatlara haiz, Kur'ân'ın bir benzerini getirin, demektedir. " ان كانوا صادقين " ifadesini yorumlarken de sözü yine Araplara getirir: "Onların iddialarında doğru olmaları, Peygamber (s.a.v.)'e verilen Kur'ân'ın benzerini getirmeleri anlamına gelir. Peygamber insan olma vasfı itibarıyla onlarla ortak yönlere sahiptir. Ayrıca Araplar, hutbe ve şiir üzerinde birçok deneyimleri olduğu gibi, nazm, nesir ve tarihi kaydetme, önemli olayları ve günleri yazmada da büyük bir beceriye sahiptirler. Ayrıca bu ayet, Peygamber (s.a.v.) hakkında öne sürülen iddiaları reddetmektedir. Çünkü Kur'ân meydan okudu, onlar da bunun karşısında âciz kaldılar. Öyle ise onların bu konudaki iddiaları ve düşünceleri çürümüş ve Kur'ân'ı indirenin görüşünün doğruluğu ortaya çıkmış oldu"⁷⁵.

Şüphesiz ayette yer alan " onun gibi bir söz getirsinler" ifadesiyle müşriklerden, üslûp, belâgat ve taşıdığı anlam bakımından Kur'ân'ın benzeri bir söz getirmeleri istenmiştir. Yoksa hiç kimse bir başkasının sözünün aynısını getiremez. Meselâ hiç kimse Mehmet Akif'in *Safahatı*, Necip Fazıl'ın şiirlerinin aynısını söyleyemez. Fakat üslûp ve ifade yönünden bunlardan daha iyisini yazabilirler ve işin erbabı bunların daha güzel olduğu yönünde bir karar verebilir.

6- " ...Onlar, iki sihirbaz birbirine destek oluyor dediler. Biz hepsini inkar ediyoruz, dediler. De ki eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah katından, doğruya bu ikisinden (Tevrât ve Kur'ân'dan) daha çok ulaştıran bir kitap getirin de, ben ona uyayım". (28/48,49)

Bazı tefsir kitaplarında yukarıda mealini verdiğimiz ayetin tahaddinin ilk merhalasını oluşturduğu, ikinci olarak İsrâ suresindeki ilgili ayetin yer aldığı şekilde bir tertibe gidildiği görülmektedir. Müfessir Râzî (öl.606/1209) böyle bir sıralamanın doğruluğunu savunarak, sure dizilişlerinin Hz. Osman'ın içtihadına dayandıran

⁷⁴ el-Bâkîllânî, a.g.e., s. 39; Bintu's-Şatî, a.g.e., s. 70.

⁷⁵ el-Âlûsî, a.g.e., XXVII, 37.

hadislerin aksine, tevkifi olduğunu özellikle belirtir ve tahaddi merhalelerini yukarıda verilen ayetten başlatarak altıya çıkarır⁷⁶. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi böyle bir nüzul tertibini doğrulayan net bir kanıt elimizde bulunmamaktadır.

Öte yandan yukarıdaki ayet bize diğer semavî kitapların dil, fesahat ve belâgat yönünden olmasa da, doğru yolu gösterme ve insanların ihtiyaçlarına cevap verme açısından, insanların gücünün üzerinde olduğunu, benzerlerinin getirilemeyeceğini isbat etmektedir. Bâkillânî buna gaybî haberleri de dahil eder; ancak "Allah (c.c.)'ın, Kur'ân'ı mu'ciz bir kelâm olarak nitelendirdiği halde, diğer semavî kitapları böyle bir vasıfla tavsif ettiği bilinmemektedir" der. Ayrıca ona göre Arapça'nın dışında kalan dillerin hiç birisiyle tahaddi yapılmadığı gibi bu dillerin böyle bir seviyeye sahip olmaları da mümkün değildir⁷⁷.

IV-Kur'ân'ın Gaybten haber vermesi:

Kur'ân birçok ayetinde geçmiş ümmetlerden ve yok olan toplumlardan bahseder. Bunların Hz. Peygamber döneminde bilinmesi mümkün değildir. Yine onun geçmişte⁷⁸ olmuş ve gelecekte vuku bulacak birtakım olaylardan bahsetmesi, Kur'ân'ın başka bir i'câz yönünü oluşturur. Yapılacak bir savaşta Bizanslılar'ın İranlılar'ı yenilgiye uğratacağı haberi (30/2-4), geçmişten haber veren Kur'ân kıssaları, hep bu konudaki i'câz delilleridir. Âlûsî de diğer müfessirlerin üzerinde durduğu bu konuya tefsirinde yer verir ve bunları Kur'ân'ın mu'cizlik vasıflarından sayar ve bunun akla uygunluğunun delillerini anlatarak bu gibi durumların en büyük Kur'ân surelerinde bulunabileceği gibi iyi bir araştırmaya gidildiğinde en küçük surelerde dahi görülebileceğine örnekler verir. Meselâ, Kur'ân'ın en küçük suresi olan ve kendisinde üç ayet bulunan Kevser Suresi, gayble ilgili bazı konulara dikkat çekmektedir:

a- Kevser; Bu dine ileride birçok kişinin tabi olacağına.

b- "Kurban kes" ifadesinin bu eylemi yapabilmek için zenginliğe.

c- Esasında bu ayet, hem sarahaten ve hem de işareten "senin değil, sana düşmanlık edenin soyu kesiktir", demek istemektedir. Neticede Âlûsî, "Bütün bu söylediklerimize beşerin gücünün yetmesi imkânsızdır"⁷⁹ der.

⁷⁶ er-Razî, a.g.e., II, 117.

⁷⁷ el-Bâkillânî, a.g.e., s. 32, 394; krş Hacımüftüoğlu, s. 72, 73; Kılıç, a.g.e., s.79.

⁷⁸ Gayb ayetleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. el-Bakillânî, a.g.e., 48-50.

⁷⁹ el- Âlûsî, a.g.e., I, 32. Âlûsî'nin kaynak belirtmeksizin öne sürdüğü bu görüşler, er-Râzî'nin

Ancak Âlûsî Kur'ân'ın i'câzını, sadece gaypten verdiği haberlere dayandırılanların görüşlerini de birkaç açıdan kabul etmez:

a-Gayb konusunda bir veya iki kez isabet etmek harikulâde bir şey sayılmaz ve bunun sınırı da belli değildir.

b-Şayet bunu kabul edersek sihirbazların ve müneccimlerin gaypten verdikleri ve belki de zaman zaman isabet eden haberleri mu'cize olurdu.

c- Gayple ilgili bilgiler Tevrât'da yer almaktadır. Öyle ise Tevratın da mu'ciz bir kelam sayılması gerekir.

d- Gaypten verilen haberleri ölçü alırsak, gaypten haber vermeyen Kur'ân ayetlerini mu'ciz sayamayız⁸⁰.

V- Alusî'nin Sarfe hakkındaki görüşü

Sarfe: Sarafa fiil kökünden ism-i merredir. Lügatta bir şeyi çevirmek döndürmek, menetmek, alıkoymak, hile yapmak⁸¹ manalarına gelir. İstlahta ise; Kur'ân-ı Kerim, dil ve üslûp yönünden benzeri getirilemeyecek bir metin olmamakla birlikte Allah (c.c.)'ın, Arapları Kur'ân'a karşı çıkmaktan alıkoyması, edebi güç ve kudretlerini dumura uğratması. Diğer bir ifade ile Kur'ân'ın benzerini gerçekleştirme gücünü kullarının elinden alması⁸² anlamına gelmektedir.

Peki sarfe düşüncesi ne zaman ve neden ortaya atılmıştır?

İ'câzu'l-Kur'ân konusu ilk dönemlerde Müslümanların çok önemli bir meselesi olmamıştır. Bu konu Mu'tezilenin önde gelenlerinin Yunan felsefesinden tercüme kanalıyla İslâm alemine giren ve sırf nazarî bilgilere dayanan düşüncelerle, nassa dayanan dini bilgilerin bir araya getirilip harmanlanması sonucunda ortaya atılmış ve neticede kendi aralarında birçok gruba ayrılmış ve bir kısır döngü etrafında dönüp dolaşan bir düşünce haline gelmiştir. Bu fikirler sonucunda Nazzâm (öl.231/845)'ın görüşleri şuyû bulmuş ve böylelikle de sarfe nazariyesi ortaya çıkmış ve sarfe artık

---

Nihâyetu'l-İcâz fî Dirâyet'i'l-câz adlı eserinde, müfessir Zamaşeri' nin Kevser suresinin i'câzı ile ilgili Risalesi kaynak gösterilerek 21 i'câz vechi verilmektedir. Geniş bilgi için bkz. er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e. (*tahkik, Nasrullah Hacimüftüoğlu*) *Dâr Sadır, Beyrut, 2004*, s. 236-240. Ayrıca aynı görüşleri İbn Kayyim, el-Cevziyye, *el-Fevâidu'l-Muşevvik ilâ Ulûmi'l-Kur'ân ve İlmi'l-Beyân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, 388 ve 399. sayfalarda kaynak belirtmeksizin dile getirmektedir.

⁸⁰ el-Âlûsî, a.g.e., I, 28.

⁸¹ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, (neşr. Şihâbuddin Ebû Amr), Beyrut, 1994, s. 590.

⁸² ez-Zerkeşî, a.g.e., II, 103,104, krş. Mustafa Müslim, *Mebâhis fî l'câzi'l-Kur'ân*, 3.baskı, Dârul-Kalem, Dimaşk, 1999 s. 59, Hacimüftüoğlu, a.g.e., s. 114; Kılıç, a.g.e., s. 68.

Kur'ân'ın i'câzı yerine oturtulmuştur⁸³.

Genel anlamda Müslüman Araplar, Abbasî döneminin başlarına kadar Kur'ân'ın mu'cizeliğinin, harici bir neden olmaksızın bizzat Kur'ân'dan kaynaklandığına inanıyorlardı ve böyle biliyorlardı. Ancak, insanlar, Hind, Fars ve Yunan felsefelerine merak sarıp, okumuş kesim farklı görüşler ortaya atma ve belkide meşhur olma sevdasına tutulup ve bir kısım felsefe ile uğraşan Müslümanların, Berâhime'nin "Vedâ" kitaplarına muttali olup, bu kitapta yer alan şiirlerin benzerlerinin getirilmesinin mümkün olamayacağı düşüncesini öğrenince, elbisenin bedene uyup uymadığını hesaba katmadan benzeri düşünceyi Kur'ân'a uygulamaya kalkışmışlardır. Ancak neticede bu yaklaşım kabul görmemiştir. Çünkü böyle bir yaklaşım insan ürünü olup, İslâm kültür geleneği ile çelişmektedir. Zira Hint anlayışına göre insanlar bunun benzerini getirebilirler ama Berahime o insanları böyle bir şeyi getirmeden alıkoymuştur. İşte bu gibi Hind menşeli düşünceler, Abbas oğulları yöneticilerinden Ebû Ca'fer el-Mansûr döneminde Müslümanların gündemine girince, farklı ve garip bir şey söyleme peşinde koşan bazı araştırmacılar hemen bu düşünceleri almış, kabullenmiş ve Kur'ân'a uygulamaya yönelmişlerdir⁸⁴. Şüphesiz kesin kanıtlar elde edemediğimiz sürece bu gibi yaklaşımlar tartışmaya açık olarak devam edip gidecektir⁸⁵.

Neticede dışarıdan gelen bu gibi düşünceler o dönemden beri tefsircilerin zihnini meşgul etmiş ve hemen her müfessir bu konuya eserinde yer vermiştir. Alusî de aynı konu üzerinde durmuş, mevzunun tarihî arka plânına değinmeden Mu'tezileye cevaplar vermeye çalışmış ve sarfeyi bu konudaki yorumların en zayıfı saymıştır. Bundan dolayı o, Ebu İshak el-İsferâini (öl.408/1017)⁸⁶ ve Nazzam'a göre Allah, Arap belâgatçılarını Kur'ân'a karşı gelmekten alıkoymuştur. İbnu'l-Murteza'nın ise (öl.436/1044) "Muarazada gerekli olan ilimleri ellerinden almıştır"⁸⁷ şeklinde görüş beyan ettiğini Âlûsî nakleder ve bunları birkaç açıdan kabul etmez:

a- "Bu görüş, mu'ciz olanın Kur'an değil, sarfe olduğuna götürür. Müslümanlar ise bunun hilafına icmâ etmişlerdir",

⁸³ er-Râfî, a.g.e., s. 144 vd.

⁸⁴ Mustafa Müslim, a.g.e., 58, 59; krş. Hacımüftüoğlu, a.g.e., s. 116.

⁸⁵ Farklı yorumlar için bkz. Polat, Fethi Ahmet, Bir İ'câz'ı-Kur'ân İddiası: Sarfe, *Marife*, Konya, 2004; Yıl,3, sayı,3, s.198, 199.

⁸⁶ Bu şahısın böyle bir görüşe kail olup olmadığı tartışmalıdır. bkz. Hacımüftüoğlu, a.g.e., s. 128.

⁸⁷ Nazâm'ın görüşleri için bkz. Mustafa Müslim, a.g.e., s. 59 vd.

b-"Tahaddi Araplar'ın tümüne karşı Kur'ân'da yer almıştır. Şayet i'câz sarfe ile olsaydı bu, herkese göre sarfenin gerçekleşmesi için alışılmışın dışında bir şey olurdu. O zaman Kur'ân'ın benzerini getirmek de onun için normal hale gelirdi. Herkesin getirebileceği bir şey de fasih bir söz olamaz, bunun hilafı olur. Kur'ân'ın da böyle olması gerekirdi, halbuki o böyle değildir",

c-"Sonradan sarfe tahakkuk ettiği için, önceden Kur'ân'ın benzerinin getirilmesi normal bir şey olması gerekirdi. Yani önce Allah Kur'ân'ı göndermiş daha sonra Arapların elinden buna ihtiyaç duydukları ilimleri almıştır. Öyle ise bundan önce Kur'ân'ın benzeri getirilebilirdi",

d-"Şayet Kur'ân'ın mu'ciz bir kelim olarak kalması, ilimlerin Araplar'ın elinden alınmasıyla gerçekleşseydi bu olay yayılır ve bize kadar da ulaşırdı. Halbuki böyle bir şey kaynaklarda yer almamaktadır"⁸⁸.

Daha sonra Âlûsî, Nazzâm'ın "sarfe" görüşünü red sadedinde kaynak belirtmeden Zerkeşî ve Suyûtî'nin delil olarak getirdikleri "*De ki Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler*" (İsra, 17/88) ayetini sunar ve sonunda bunu yukarıda söylediklerine ilave etmenin bir zararı olmayacağını, fakat sadece bunu delil olarak vermeyi yeterli görmediğini ve muhatabın bundan memnun kalmayacağını belirtir⁸⁹. Evet alimlerimize göre durum Nazzâm'ın dediği gibi olsaydı o zaman yukarıdaki ayette yer alan tahaddinin bir anlamı kalmazdı. Çünkü bu ayet, kudretleri olduğu halde, âciz kalacaklarına delalet eder. Allah, gücü ve kudreti Arapların elinden alıp, ondan sonra da kendilerine "haydi Kur'ân'ın benzerini getirin" demesinin hiçbir manası olmazdı. Çünkü böyle bir araya gelme, ancak ölülerin bir araya gelmesi anlamına gelecektir ki, ölüler her hangi bir iş yapmaktan âcizdirler. Ayrıca sarfe görüşünü savunmak başka bir çelişkiyi de beraberinde getirir. O da şudur: Tahaddi, zamanın ortadan kalkması ile i'câzının ortadan kalkması, Kur'ân'ın i'câzdan hali olması demektir ki, bu da ümmetin onaylamış olduğu bir şey değildir. Çünkü ümmet, Peygamber'in, bundan başka ebedî mu'cizesi olmadığına ve onun bu yüce mu'cizesinin devam edeceği üzerine ittifak etmiştir⁹⁰.

---

⁸⁸ el-Âlûsî, a.g.e.,I, 28

⁸⁹ a.g.e., I, 28, 29.

⁹⁰ ez-Zerkeşî, a.g.e., II, 105; krş. es-Suyûtî, a.g.e.,II, 118.

Sonuç

Kur'ân'ın i'câzıyla ilgili yapılan birçok çalışmanın yanında Âlûsî'nin, tefsirinde bu konuya yer vermesi, kendi düşüncelerini de katarak daha önceki müfessirlerin görüşlerini aktarması, i'câzu'l-Kurân'la ilgilenenler için bazı faydalar sağlayacağını düşünmekteyiz.

Önceki müfessirler gibi Âlûsî'nin de Kur'ân belâğatı ve i'câzı üzerinde çokça durması, Kur'ân'ın mu'ciz bir kelâm olduğunu isbat içindir. O, Kur'ân'ın i'câzını, dinî ve dünyevî konulara çözümler getirmesine, şiir, nesir ve seci gibi alışılmış üslûplardan farklı bir söyleyişinin olmasına, insan gönlüne hoş gelen armoni, erişilmez bir ifade tarzı ve nazım güzelliğinin bulunmasına bağlamıştır.

Diğer Ehl-i Sünnet alimleri gibi Âlûsî'nin de reddettiği sarfe nazariyesini kabul etmek zor gözükmektedir. Zira sarfe düşüncesinin ortaya çıkışı Kur'an'ın nüzulünden bir hayli sonraya rastlamaktadır. Bu da ortada bir zaman aralığının bulunduğunu göstermektedir. Şayet böyle bir düşünce kabul edilecek olursa, "sarfe" görüşünün ortaya çıkmasından önce Kur'ân'ın bir benzerinin getirilmesi gerekirdi. Ayrıca "sarfe" nazariyesi, İslam alimlerinin ortaya atığı bir yorum değil, dışarıdan ithal edilmiş bir görüştür.